Date cu privire la mugurele dentar uman descoperit în stratul paleolitic superior din peştera „La Adam" (Dobrogea)

Olga Necrasov

Activitatea cercetătorilor Institutului de Speologie „Emil Racoviță" desfășurată în perioada 1956—1958, a dus, între altele, și la descoperirea unor oseminte umane în cîteva peșteri din țară (Gura Dobrogei, Nadanova și cheile Vîrghișului). Cea mai interesantă dintre aceste descoperiri o reprezintă însă mugurele unui molar uman găsit cu prilejul săpăturilor în peștera „La Adam" din Dobrogea de către colectivul de paleontologi ai institutului compus din P. Samson E. Terzea, C. Rădulescu și M. Ghica, colectiv condus de prof. dr. Margareta Dumitrescu.

Piesa a fost găsită într-un strat de loess datînd din Würmul recent, care conține o bogată faună arctică și de stepă (*Microtus nivalis*, *Microtus gregalis*, *Rangifer tarandus*, *Saiga tatarica*, *Bison priscus*, *Equus germanicus*). Ea este însoțită de o industrie microlitică, paleolitic finală (A XI V_5 H. 1 1958). Subliniem faptul că este singurul rest uman bine datat, aparținînd omului fosil (*Homo sapiens fossilis*) provenind din regiunea extracarpatică a teritoriului romîn.

Datorită faptului că piesa a fost foarte bine păstrată, cu relieful suprafeței masticatoare exprimat destul de pregnant, a fost posibil un studiu detaliat al dispozițiilor întîlnite. El reprezintă coroana molarului 1 permanent superior drept. Luînd în considerație dimensiunile sale precum și faptul că el corespunde numai coroanei dentare, putem conchide că a aparținut unui copil sub 6 ani.

Principalele dimensiuni ale mugurelui:

Lungimea maximă a coroanei pe fața bucală	9,1 mm
„ „ „ „ „ „ lingual	9,2 mm
Lărgimea maximă a coroanei pe fața mezială	11,0 mm
„ „ „ „ „ „ distală	11,0 mm
Diametrul buco-lingual al coroanei	10,7 mm
„ mezio-distal „ „	9,6 mm
Distanța între protocon și paracon	7,1 mm
„ „ protocon și hipocon	4,9 mm

Distanța între protocon și metacon	7,3 mm
„ „ metacon și hipocon	6,8 mm
„ „ metacon și paracon	5,7 mm
„ „ paracon și hipocon	9,2 mm
Înălțimea paraconului	6,0 mm
„ protoconului	7,0 mm
„ metaconului	6,0 mm
„ hipoconului	6,8 mm
„ tuberculului lui Carabelli	5,2 mm

Mugurele dentar studiat are o formă neregulat trapezoidală, mai lată la partea mezială decît la partea distală și în general mai lată decît lungă.

Suprafața masticatoare prezintă un relief proaspăt fără cea mai mică urmă de erodare. Toate elementele sale principale prezintă dispoziția caracteristică pentru molarul 1 superior al omului modern (*Homo sapiens*). Totuși unele detalii ale sale păstrează încă unele trăsături arhaice.

Relieful suprafeței masticatoare prezintă trigonul tipic (format din protocon, paracon și metacon), la care ca de obicei se adaugă talonul, delimitat față de precedentul prin creasta oblică ce reunește protoconul și metaconul. Ambele sisteme de șanțuri, cel anterior situat pe trigon și cel posterior (postcristal) situat pe talon în urma crestei oblice prezintă în ansamblu, o dispoziție destul de clasică. Ambele ramuri principale (cea sagitală și cea transversală) ale primului sistem, se întîlnesc sub unghi drept aproape de centrul suprafeței masticatoare, delimitînd paraconul față de metacon și protocon. Ramul său sagital se termină aproape de marginea mezială printr-o depresiune triunghiulară destul de întinsă. Șanțul postcristal care merge paralel cu creasta oblică, delimitînd-o de hipocon, taie adînc marginea linguală a suprafeței masticatoare, terminîndu-se pe latura linguală prin o fosetă ovală adîncă (fig. 1, *c*).

Trebuie subliniat că o astfel de fosetă nu a fost întîlnită de noi pe nici unul din cei 200 M_1 superiori (sau mugurii respectivi, examinați de noi în scop comparativ).

Detaliile reliefului suprafeței masticatoare mai prezintă și alte dispoziții, care nu se întîlnesc sau se întîlnesc rar pe molarii omului actual. Astfel, de la locul de întîlnire a celor două ramuri (sagitală și transversală) ale sistemului anterior de șanțuri, se desface un șanț secundar scurt, care se îndreaptă spre creasta oblică se bifurcă în apropierea acesteia, o crestează astfel un tubercul mic, de forma unei piramide triunghiulare, situat aproape în centrul suprafeței triturante. Acest tubercul suplimentar, central, foarte bine individualizat pe piesă, nu a fost întîlnit de noi pe nici unul din cei aproape 200 M_1 superiori (cu relieful proaspăt) examinați în scop comparativ. În lucrarea sa, consacrată studiului unui molar superior aparținînd neandertalianului de la Salento (Leuca I) A. C. Blanc observă însă prezența unui tubercul similar, dar ceva mai mare. Acest autor îl atribuie unui rest de metaconul și subliniază prezența sa (dar în grad și mai dezvoltat) la unele primate fosile (*Alsaticopithecus* și *Oreopithecus*). Fără să discutăm aci această omologare făcută de A. C. Blanc trebuie să subliniem totuși că absența sa pe molarii superiori actuali și din

contră, prezența pe molarul neandertalianului de la Salento, ne arată caracterul arhaic al acestei particularități.

Între acest tubercul suplimentar și protocon, spre marginea linguală a coroanei, se individualizează încă un mic tubercul suplimentar (fig.1, a, c).

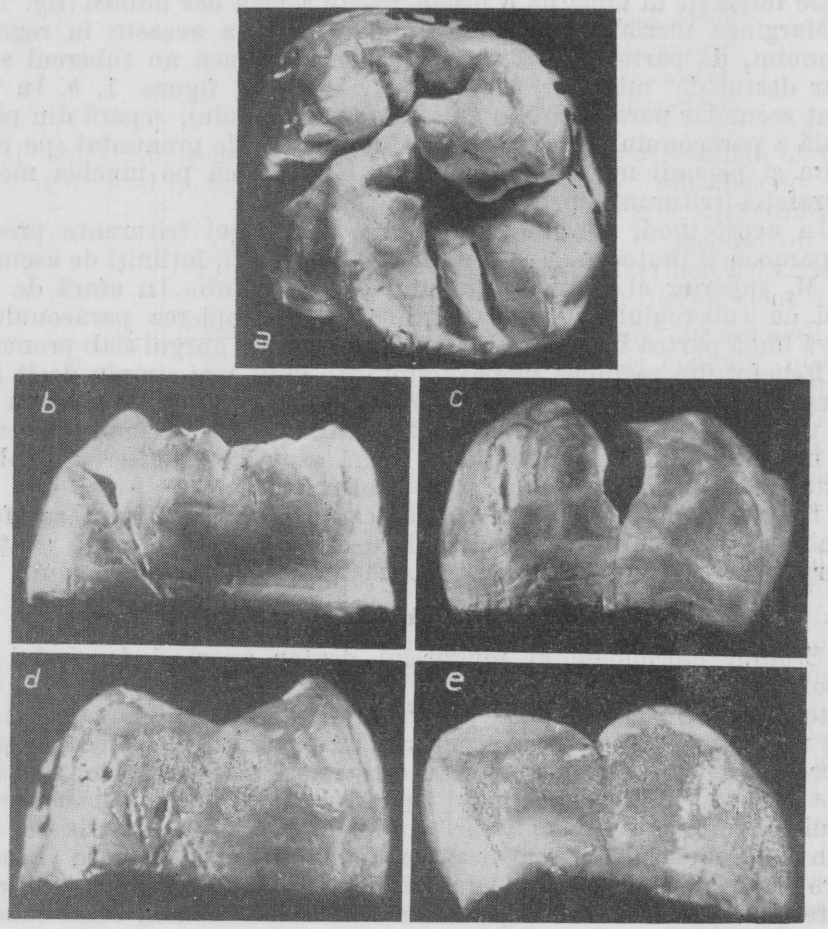

Fig. 1. — Mugurele primului molar superior găsit în stratul paleolitic din peștera „La Adam". *a* — suprafața masticatoare, *b* — fața mezială (proximală), *c* — fața linguală (palatină), *d* — fața distală, *e* — fața bucală (vestibulară). (foto I. Aronovici).

În regiunea unghiului format între fața mezială și fața linguală, piesa prezintă tuberculul Carabelli, bine conturat dar neajungînd pînă la suprafața masticatoare. În legătură cu aceasta trebuie accentuat faptul că, dacă tuberculul piramidal poate fi socotit drept un caracter arhaic, nu se poate afirma același lucru și despre tuberculul Carabelli, o astfel de interpretare a sa în lumina datelor noi devenind destul de discutabilă.

În afară de tuberculii descriși mai sus, trigonul prezintă încă o serie de tuberculi suplimentari și rînduri de smalț. Astfel, în regiunea anterioară (mezială) a protoconului, o ramificație a șanțului sagital al trigonului, delimitează un tubercul de forma unei piramide triunghiulare și al cărui vîrf este împărțit în două de o fosetă foarte scurtă dar adîncă (fig. 1, *b*).

Marginea mezială mai prezintă, dar de data aceasta în regiunea paraconului, de partea opusă a șanțului sagital, încă un tubercul suplimentar destul de mic dar destul de vizibil pe figura 1, *b*. În plus, un șanț secundar paralel cu șanțul sagital al trigonului, separă din partea lingvală a paraconului un pliu longitudinal destul de pronunțat (pe care-l întîlnim și pe unii molari actuali), care se termină pe muchia mezială a suprafeței triturante printr-un mic tubercul.

În acest mod, marginea mezială a suprafeței triturante prezintă între paracon și protocon, 4 tuberculi mici, accesorii, întîlniți de asemenea și pe M_2 superior al neandertalianului de la Salento. În afară de pliul sagital cu tuberculul său, individualizate în apropierea paraconului se observă lîngă partea buco-distală a acestuia un mic gurgui slab pronunțat.

Relieful din regiunea metaconului este mult mai simplu decît acela din regiunea paraconului și protoconului. Totuși și aci remarcăm prezența unui pliu de smalț, paralel cu șanțul transversal precum și prezența unei mici proeminențe piramidale, lîngă șanțul ce taie creasta oblică. Aceasta din urmă se întîlnește și pe molarii actuali.

Regiunea talonului prezintă o oarecare ridare a smalțului, sub formă a două mici proeminențe triunghiulare delimitate prin două șănțulețe ce merg de la șanțul oblic spre mijlocul marginii distale a molarului.

★

Studiul morfologic al mugurelui dentar aparținînd omului fosil (*Homo sapiens fossilis*), descoperit în peștera „La Adam", ne arată toate caracteristicile generale, tipice pentru omul actual (*Homo sapiens*). Detaliile reliefului prezintă însă o cutare mai puternică decît cea obișnuită azi, precum și unele caractere arhaice cc nu se mai întîlnesc, sau se întîlnesc rar, pe molarii aparținînd tipului modern (*Homo sapiens recens*). Subliniem prezența tuberculului suplimentar central, descris de A. C. Blanc pe molarul tînăr al neandertalianului de la Salento (Leuca I) și care este omologat cu un metaconul și constituie după părerea sa un caracter foarte arhaic. Pe mugurele dentar studiat de noi, acest tubercul, împreună cu alți tuberculi suplimentari complică mult relieful suprafeței masticatoare. Mulți din acești tuberculi se întîlnesc și pe molarul neandertalianului de la Salento, dar lipsesc pe molarii omului actual (*Homo sapiens recens*).

În acest mod, complicarea reliefului dentar în detaliile sale și prezența unor caractere arhaice (în special tuberculul suplimentar central) pe molarul studiat constituie reminiscențe ale unor stadii mai vechi ale evoluției umane. Prezența lor pe piesa studiată, aparținînd omului fosil (*Homo sapiens fossilis*) dă speranțe în posibilitatea descoperirii, pe teritoriul țării noastre, a unor forme de tranziție între omul de Neanderthal și omul actual.

Об особенностях зачатка человеческого моляра из верхнепалеолитического слоя пещеры „Ла Адам" (Добруджа)

Резюме

При систематических раскопках, производившихся в пещере „Ла Адам" Институтом спелеологии РНР, был обнаружен „in situ" в позднем вюргском слое с микролитическими орудиями конца палеолита зачаток верхнего правого, первого постоянного моляра (M_1), принадлежащего ребенку моложе 6-летнего возраста.

Узор жевательной поверхности этого зуба, оказался совсем свежим. В основном он обладает всеми типичными признаками верхнего первого моляра человека современного типа (*Homo sapiens*). Тем не менее, исследование деталей узора и их сравнение с деталями примерно 200 нестертых верхних моляров, относящихся к более позднему времени, а также и с моляром молодого неандертальца из Саленто (Leuca I), очень подробно описанным А. К. Бланком (A. C. Blanc), указывают на наличие некоторых более древних признаков, обычно отсутствующих на верхних молярах современного человека (*Homo sapiens recens*). Из них, особенно интересен почти центрально расположенный лишний бугорок пирамидальной формы, обнаруженный А. К. Бланком на описанном им моляре неандертальца (гомологированный им с остатком метаконула), но не обнаруженный нами на современных молярах. К нему нужно прибавить и другие лишние бугорки, усложняющие узор жевательной поверхности моляра из „Ла Адам", по большей части имеющиеся также и на моляре из Саленто, но очень часто отсутствующие на современных.

Таким образом можно заключить, что зачаток моляра, описанный нами в этой работе и принадлежащий ископаемому человеку современного типа (*Homo sapiens fossilis*), носит некоторые архаичные черты в деталях узора, имеющиеся также и на моляре неандертальца, но отсутствующие на молярах более новых представителей современного вида (*Homo sapiens recens*).

Объяснение рисунков

Рис. 1. — Зачаток первого, правого M_1, из позднепалеолитического отложения в пещере „Ла Адам".
a — жевательная поверхность
b — мезиальная (проксимальная) сторона
c — лингуальная (небная) сторона
d — дистальная сторона
e — буккальная (вестибулярная) сторона.

Données concernant le bourgeon dentaire humain découvert dans la couche paléolithique supérieure de la grotte «La Adam» (Dobrogea)

Résumé

Au cours des fouilles systématiques pratiquées dans la grotte «La Adam», par la Section de Paléontologie de l'Institut de Spéologie de la R.P.R., un bourgeon dentaire fut découvert (position *in situ*) dans une couche würmienne récente avec une industrie paléolithique finale microlithique. Il représente la couronne d'une M_1 définitive, supérieure droite, ayant appartenu à un enfant de moins de 6 ans.

Le relief de la face masticatrice y présente, en grandes lignes, les caractères typiques de la première molaire supérieure de notre espèce actuelle (*Homo sapiens*). Cependant, l'étude des détails et leur comparaison avec les dispositions rencontrées sur quelques 200 M_1 et M_2 supérieures non érodées (ou bien bourgeons de M_1 et M_2), datant d'époques plus récentes, ainsi qu'avec une M_2 supérieure et définitive de Salento, appartenant à un enfant néanderthalien (Leuca I), met en évidence l'existence de certains caractères archaïques, absents sur les molaires contemporaines (de *Homo sapiens recens*), à savoir : un cuspidule pyramidal, à position presque centrale, également présent sur la dent de Salento, homologué par A. C. Blanc avec le reste d'un métaconule, ainsi que de nombreux cuspidules interstitiels et accessoires, pour la plupart présents de même sur la molaire décrite par cet auteur.

On peut en conclure que le bourgeon dentaire, étudié dans ce travail et appartenant à *Homo sapiens fossilis*, offre encore dans les détails de son relief certains caractères archaïques, présents sur les molaires de néanderthaliens, mais absents pour la plupart sur les molaires des représentants récents de notre espèce actuelle (*Homo sapiens recens*).

Explication des figures

Fig. 1. — Bourgeon de M_1 définitive, supérieure, droite, trouvé dans une couche à industrie paléolithique finale microlithique de la grotte « La Adam » (photo I. Aronovitch). *a*, Surface triturante ; *b*, côté mésial ; *c*, côté lingual (palatin) ; *d*, côté distal ; *e*, côté buccal (vestibulaire).

Bibliografie

1961 BLANC A. C., *Der erste fossile Fund eines Neanderthalers von Salento*, Anthrop. Anz., 24, 4.

1952 BOULE M., *Les hommes fossiles*. Paris.

1941 БКНАК В. В., НЕСТУРХ М. Ф., РОГИНСКИЙ Я. Я., Антропология, Москва.

1921 GREGORY W. K., *The origin and evolution of the human dentition*. J. of Dental Research, III, 1, p. 88—223.

1955 MALAN M., *Zahnkeim aus der zweiter Aurignacien-Schicht der Höhle von Istalloskö*. Acta arch. Acad. Sci. Hung., 5, p. 145—148.

1928 MARTIN R., *Lehrbuch der Anthropologie.* Jena
1955 РОГИНСКИЙ Я. Я., ЛЕВИН. М.Р. 5 Основы антропологии. Москва.
1957 SAUTER M. R., *Étude des vestiges osseux humains des grottes de Farincourt.* Arch. Suisses d'Anthrop. gén., XXII, 1, p. 1—37.
1929 TAVIANI S., *La categoria dei denti molari dell'uomo.* Arch. p. l'Antrop. e la Etn. LVII, 1—4, p. 3—156.
1892 TOPINARD P., *De l'évolution des molaires et prémolaires chez les primates et en particulier chez l'homme.* L'Anthropologie, III, p. 641—710.
1954 WIDDOWSON T. W., *Special or dental Anatomy and Physiology and dental Histology.* Londra.